

Kettânî'nin kaydettiğine göre (*Selvetü'l-enfâs*, I, 266) 15 Şevval 1258'de (19 Kasım 1842), İbn Süde'ye göre ise 10 Şevval'de (14 Kasım) Fas'ta vefat etti. Tüsûlî, Mâlikî fıkhi konusunda yetkin bir âlim olmasının yanında Cezayir'in işgali üzerine müslümanları cihada teşvik etmesiyle tanınmış, Muhammed el-Menûni kendisini modern Fas'ın uyanışının öncülerinden kabul etmiştir. Tüsûlî'nin *Ecvibe* adlı eserini neşreden Abdüllatif Sâlih de çeşitli yazıları ve konuşmaları dolayısıyla onu modern dönem cihad hareketi ve literatürüne önemli katkıda bulunanlar arasında saymaktadır (*Ecvibetü't-Tüsûlî*, neşredenin girişi, s. 45-47).

Eserleri. 1. *el-Behce fi şerhi't-Tuħfe (el-Behiyye)* (Bulak 1256; Fas 1289, 1290, 1293, 1294, 1304, 1305, 1314; Kahire 1304, 1305, 1317, 1318, 1370/1951; Beyrut 1951, 1397/1977, 1412/1991, İbn Süde et-Tâvüdü'nin *Haljü'l-me'âşım* adlı şerhiyle birlikte; nşr. M. Abdülkâdir Şâhin, Beyrut 1998, İbn Süde'nin şerhiyle beraber). Tüsûlî, Ebû Bekir İbn Âsım'ın İslâm yargılama hukukuna dair *Tuħfetü'l-ħukkam* adlı meşhur eseri üzerine yazdığı bu şerhte sadece metindeki müphem noktaları açıklamakla kalmamış, eserin bütün lafızlarını Arap dili bakımından incelemiştir; İbn Süde et-Tâvüdü, Hattâb, Meyyâre ve diğer müteahhirin ulemâ ve kadıların tercih ettiği görüşlere de yer vermiştir. Hasan b. Abdülvehhâb hâkimlerin başvuru kitaplarından biri olan bu şerhe hocası Ahmed b. Tâhir ez-Zevâki ile Abdullah b. Hâşim b. Hadrâ es-Selâvi ve Ahmed b. Muhammed er-Ruhûnî'nin yazdığı hâşiyelerle kendi hâşiyesini birlikte neşretmiştir (*Ĥavâşin 'alâ Behceti't-Tüsûlî*, I-III, Tıtvân 1373-1374). 2. *el-Cevâhiru'n-nefise fîmâ yetekerraru mine'l-havâdişi'l-ğaribe*. Kaynaklarda *en-Nevâzil*, *Nevâzil fi'l-aħkâmi'l-fıkhîyye* ve *el-Fetâvâ* adlarıyla da anılan bu eserinde Tüsûlî, Ebû Fâris Abdülazîz b. Hasan b. Yûsuf ez-Zeyyâtî el-Fâsî'nin (ö. 1055/1645) dağınık halde bulunan fetvalarıyla diğer bazı müteahhirin ulemânın fetvalarını Halîl b. İshak el-Cündî'nin *el-Muħtaşar*'ındaki sistemi esas alarak düzenlemiştir. Dolayısıyla onun *en-Nevâzil*'i ile Zeyyâtî'nin fetvalarını derlediği eserin farklı eserler olduğu veya bu eserde hocası Dükkâlî ile kendi fetvalarını derlediğine dair bilgilerin yanlış olduğu kaydedilir (*Ecvibetü't-Tüsûlî*, neşredenin girişi, s. 54-58). Altı cilt tuttuğu söylenen ve Tunus Millî Kütüphanesi'nde dört ciltlik yazma bir nüshası bulunan eserin (nr. 5354-3557) adı bir diğer katalogta *et-Tercümânü'l-mu'rib 'an*

fetâvâ müte'ahhiri 'ulemâ'i'l-Mağrib şeklinde geçer (*el-Fihrisü's-şâmil*, II, 540-541). 3. *Ecvibetü't-Tüsûlî 'an mesâ'ili'l-Emîr 'Abdilkâdir fi'l-cihâd*. Fas Sultanı Mevlây Abdurrahman b. Hişâm'ın 1834 yılında kendi halifesi sıfatıyla Cezayir'e emir tayin ettiği Abdülkâdir el-Cezâirî'nin Fas ulemâsına gönderdiği sorulara verdiği cevapları içerir. Abdüllatif Ahmed Şeyh Muhammed Sâlih'in Tunus'ta el-Külliyetü'z-Zeytûniyye'de doktora tezi olarak neşre hazırladığı eser (1408/1988) daha sonra yayımlanmış (Beyrut 1996), E. Michaux-Bellaire eseri "Traduction de la fetoua du faqih Sidi 'Ali Et Tsouli, contenant le 'souâl' du Hâdj 'Abdelqâder ben Mahi ed-Din et la réponse" adıyla Fransızca'ya çevirmiştir (*Archives marocaines*, XI/1 [1907], s. 116-128; XI/3 [1907], s. 395-454; XV/1 [1909], s. 158-184). 4. *Hâşiye 'alâ Şerhi't-Tâvüdü li-Lâmiyyeti'z-Zekķâķ*. Ali b. Kâsım ez-Zekķâķ'ın İslâm yargılama hukukuna dair eserine İbn Süde et-Tâvüdü'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir (Tunus 1303; Fas 1300, 1314). 5. *Tekmiletü's-Şerhi's-Şâmil*. İbn Henû el-Yâzigi'nin Behrâm b. Abdullah ed-Demîrî el-Mısrî'nin *eş-Şâmil*'i üzerine başlayıp vefatından dolayı bitiremediği şerhin tekmiyesidir. İbn Henû'nun metni beş, Tüsûlî'nin tekmiyesi dört cilt halinde Karaviyyîn Kütüphanesi'nde mevcuttur (M. Âbid el-Fâsî, I, 433-437; *el-Fihrisü's-Şâmil*, II, 742; V, 206-207). 6. *Fevâ'id (a.g.e., VII, 729)*. 7. *Menâķib ve kerâmâtü Mevlây el-'Arabî b. eş-Şeyh et-Tayyib el-Vezzânî* (Karaviyyîn Ktp., nr. 2636).

BİBLİYOGRAFYA :

Tüsûlî, *Ecvibetü't-Tüsûlî 'an mesâ'ili'l-Emîr 'Abdilkâdir fi'l-cihâd* (nşr. Abdüllatif Ahmed Şeyh M. Sâlih), Beyrut 1996, neşredenin girişi, s. 17-87; a.m.f., *el-Behce fi şerhi't-Tuħfe* (nşr. M. Abdülkâdir Şâhin), Beyrut 1418/1998, I, 2, 40, 57, 74-75, 82, 316; II, 420, 429; Selâvi, *el-İstikşâ*, IX, 46, 47; Muhammed b. Cafer el-Kettânî, *Selvetü'l-enfâs* (nşr. Abdullah el-Kâmil el-Kettânî v.dğr.), Dârülbeyzâ 1425/2004, I, 124, 194, 266; III, 479; *Hediyyetü'l-'ârifin*, I, 775; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü maħtûâtü Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1399/1979, I, 433-437; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 299; Menûni, *Mezâhiru yaķazâti'l-Mağribi'l-ħadîs*, Beyrut 1405/1985, I, 27-30; İdrîs b. Mâhi el-Kaytûni, *Mu'cemül-maħbû'âti'l-Mağribiyye*, Selâ 1988, s. 56-57; Hacvî, *el-Fikrû's-sâmi fi târihi'l-fıkhî'l-İslâmî* (nşr. Eymen Sâlih Şa'bân), Beyrut 1416/1995, I, 137; *Mevus'atü a'lâmi'l-Mağrib* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1996, VII, 2564; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *İthâfû'l-mü'tâlif bi-vefeyâti a'lâmi'l-ķarnî's-sâlis 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, I, 172; M. İbrâhim Ali, *İştîlâhu'l-meżheb 'inde'l-Mâlikiyye*, Dübey 1421/2000, s. 549; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fıkh ve usûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1421-23/2000-2002, II, 540-541, 742; V, 206-207; VII,

729; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nürî'z-zekiyye fi ĩabaķâti'l-Mâlikiyye* (nşr. Ali Ömer), Kahire 1428/2007, II, 420; İbn Zeydân, *Mu'cemü ĩabaķâti'l-mü'ellifin 'alâ 'ahdi devleti'l-'Aleuiyyîn* (nşr. Hasan el-Vezzânî), Rabat 1430/2009, II, 222-224; J. N. Hendrickson, *The Islamic Obligation to Emigrate: Al-Wansharisi's Asna al-matajir Reconsidered* (doktora tezi, 2009), Emory University, s. 242-262; Muhammed el-Alemî, *ed-Delîlû't-târihi li-mü'ellefâti'l-meżhebi'l-Mâliki*, Rabat 1433/2012, s. 172, 178, 297, 300, 312, 336, 386; Hasan el-Yûbi, "el-Faķih 'Alî b. 'Abdüsselâm et-Tüsûlî ve Nevâzilüh", *Da'vetü'l-ħaķ*, sy. 297, Rabat 1993, s. 72-84; Muhammed b. Ahmed el-Emrânî, "Min A'lâmi Tâze 'Alî b. 'Abdüsselâm et-Tüsûlî: el-Faķih el-muşliħu'l-mücâhid", *el-İhyâ'*, sy. 8, Rabat 1996, s. 161-171; Münîr Rûveys, "et-Tüsûlî, Ebû'l-Ĥasan 'Alî b. 'Abdüsselâm", *Mv.AU*, IV, 469-472. İSMAIL ERİŞ

TÜVEYCİRİ

(التويجري)

Ebû Abdillâh Hammûd b. Abdillâh b. Hammûd b. Abdirrahmân et-Tüveycirî (1916-1992)

Suudi Arabistanlı Selefî âlimi.

12 Ekim 1916 tarihinde Riyad'ın yaklaşık 170 km. kuzeyinde Südeyr bölgesinin merkezi olan Mecmaa şehrinde doğdu. Bekir b. Vâil kabilesinin Aneze kolundan Âlû Cebbâre ailesine mensuptur. 1924'te babasını kaybetti. Hıfzını tamamladıktan sonra on üç yaşlarında iken Mecmaa ve Südeyr Kadısı Abdullah b. Abdülazîz el-Unkurî'den tahsil görmeye başladı ve yirmi beş yılı aşkın bir süre ondan tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tarih ve edebiyat okudu, birçok metin ezberledi. Bu hocasından hadis alanında birçok eserle İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin kitaplarından ve Hanbelî mezhebi metinlerinden icâzet aldı. Ayrıca Ahsâ mahkeme reisi Muhammed b. Abdülmuhsin el-Hayâl'den, Mecmaa ve Südeyr Kadısı Abdullah b. Muhammed b. Humeyd'den Arap dili ve ferâiz, Mekke kadılarından ve Mescid-i Harâm müderrislerinden Süleyman b. Hamdân'dan hadis okudu ve bütün rivayetleri için icâzet aldı. 1949'da Şarkye bölgesindeki Rahîme'de (Re'sütennûre) kadılık görevine tayin edildi ve ertesi yıl Zülfi şehri kadılığına nakledildi. 1953'te buradaki görevinden ayrıldı. Ardından kendisine yeni kurulan el-Ma'hedü'l-ilmî, Külliyyetü's-şerîa, Medine İslâm Üniversitesi, Dârü'l-iftâ gibi kurumlarda görev teklifleri geldiyse de kabul etmedi, araştırma ve telifle meşgul oldu. Yazdığı eser ve risâlelerle Selef akidesi ve düşüncesini savundu, çağdaş birçok âlimin görüşlerini eleştirdi. Bu çalışma-

ları incelendiğinde, İslâmî ilimlerde geniş birikime sahip olmakla birlikte modern bilim ve çağdaş kültürden çok uzak, katı ve dar bir Seleflilik anlayışının tipik bir örneğini sergilediği görülür. Tamamına yakını basılan ve büyük bir kısmına Suudi Arabistan müftüleri Abdülazîz b. Bâz ve Muhammed b. İbrâhîm Âlûş-Şeyh, bazısına da Muhammed b. Sâlih el-Useymin gibi âlimlerin takdim yazdığı elli civarında eseri vardır. Eğitim ve öğretimle fazla meşgul olmadığı için az sayıda talebe yetiştirebilmiştir. Kendisinden icâzet alanlar arasında İsmâil b. Muhammed el-Ensârî, Sâlih b. Abdullah b. Humeyd, Selmân el-Avde, Sefer el-Havâli, Sâlih b. Abdülazîz Âlûş-Şeyh, Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd gibi âlimlerin isimleri anılır. Tüveycirî 30 Aralık 1992 tarihinde Riyad'da vefat etti.

Eserleri. 1. *İnkârû't-tekbiri'l-cemâ'î ve ğayrihi* (Beyrut 1381). Eserde Mescid-i Harâm'da bayram sabahı toplu halde yüksek sesle ve makamla tekbir, kelime-i tevhid, hamd ve salavat getirmenin bid'at olduğu, herkesin tek başına ve sessizce okuması gerektiği belirtilir, ayrıca tavaf sırasında görülen bazı davranışlar eleştirilir. 2. *el-İzâh ve't-tebyîn limâ vaĥâ'a fihi'l-ekşerûn min müşâbeheti'l-müşrikîn* (Riyad 1384, 1405). Müellif bu eserinde kabirler üzerine kubbe ve türbe yaptırmak, kabirlerde yatanlardan medet ummak, İslâm hukukunu bırakıp Batı hukukunu uygulamak, komünizmi veya ırkçılığı benimsemek, ayrıca mevlid, mi'rac, berat gibi kandilleri, doğum günü kutlamak, mescidleri süsleyip aydınlatmak, sakal tıraşı olmak, bıyık bırakmak, şapka ve pantolon giymek, kız çocuklarına kurdela bağlamak, canlıların resimlerini yapmak, masada kaşık vb. şeylerle yemek yemek, alkış tutmak, top oynamak, milâdî tarih kullanmak, kamerî ayları rü'yete göre değil hesaba göre belirlemek, Kur'an'ı makamla okumak, kadınların yüzlerini açmaları, erkeklerin kol saati takmaları, cumhuriyet yönetimi, askerlerin Batı tipi kıyafet giymeleri vb. hususları müşriklere benzeme çerçevesinde değerlendiren bunlara şiddetle karşı çıkmıştır. 3. *İzâhu'l-mahacce fi'r-red 'alâ şâhibi Tanca* (Riyad 1385). Ebû'l-Feyz İbnü's-Siddîk el-Gumârî'nin *Muĥabakatü'l-ihtirâ'ati'l-aşriyye limâ aĥbere bihi seyyidü'l-berriyye* adlı eserindeki bazı görüşlerine reddiyedir. 4. *Tebri'etü'l-halîfeti'l-âdil ve'r-red 'ale'l-mücâdil bi'l-bâtil* (Cidde 1388). Ahmed Zekî Saffet'in *Ömer b. 'Abdîl'azîz* adlı eserinde onun halife olmadan önce şarkı derleyip söylediğine dair

verilen bilgi eleştirilmektedir. 5. *Faşlü'l-ĥitâb fi'r-red 'alâ Ebî Tûrâb* (Riyad 1388, 1396, 1420). Ebû Tûrâb ez-Zâhirî'nin şarkı ve mûsiki aletlerini dinlemenin câiz olduğuna dair *Mecelletü'r-Râ'id*'de (sy. 67-68, 6 ve 13 Muharrem 1381) çıkan yazılarına reddiyedir. 6. *er-Risâletü'l-bedî'a fi'r-red 'alâ ehli'l-Mecelleti'l-halî'a* (Cidde 1388). Küveyt'te yayımlanan *el-'Arabî* dergisindeki (sy. 88, 10 Zilkade 1385), mûsiki, sinema ve televizyonun haram olduğunu söyleyenleri cahillikle itham eden bir yazıya reddiyedir. 7. *eş-Şavâ'iku's-şedide 'alâ etbâ'i'l-hey'eti'l-cedide* (Riyad 1388). Müellif, Muhammed Mahmûd es-Savvâf'ın, *ed-Da'Ve* gazetesinde (sy. 54, 10 Safer 1386; sy. 55, 17 Safer 1386; sy. 54, 24 Safer 1386) Abdülazîz b. Bâz'ın dünyanın sabit olup güneşin dünya etrafında döndüğüne dair görüşünü eleştirdiği yazılarına cevap olarak bu risâleyi kaleme almış ve İbn Bâz'ı desteklemiştir. 8. *Zeylû's-Savâ'ik li-maĥvi'l-ebâtil ve'l-maĥârîk* (Riyad 1390). Eserde, Muhammed Mahmûd es-Savvâf'ın söz konusu yazılarını derleyip ilâvelere bulunduğu *el-Müslimûn ve 'ilmü'l-felek* adlı eserindeki ek görüşleri ve bu çerçevede modern astronomi ilminin verileri eleştirilir. 9. *er-Reddû'l-cemîl 'alâ aĥtâ'i İbn 'Aķîl* (Riyad 1392). Ebû Abdurrahman İbn Akîl ez-Zâhirî'nin *er-Riyâd* gazetesinde çıkan (sy. 1864, 14 Cemâziyelevvel 1391) ve İbn Hazm'ın din anlayışını Mevlevî Fazl Resûl el-Bedâûnî ve Tüveycirî'den başkasının eleştirmedikğine dair yazısına reddiye olup müellif bu risâlede İbn Hazm'ın görüşlerine yönelik olarak güne kadar yapılmış çeşitli eleştirilere ve kendi görüşlerine yer vermiştir. 10. *eş-Şârimü'l-meşhûr 'alâ ehli't-teberrûc ve's-süfûr* (Haleb 1394/1974, 1399/1979). Bu kitapta, *Ĥicâbü'l-mer'eti'l-müslime* adlı eserinde kadının yüzünü açmasını câiz gören Nâsirüddin el-Elbânî ve aynı görüşte olan âlimler eleştirilerek bunun haram olduğu ileri sürülür. 11. *Fethu'l-ma'bûd fi'r-red 'alâ İbn Mahmûd* (Riyad 1399/1979). Katar mahkemeleri başkanı Abdullah b. Zeyd b. Mahmûd'un *el-İmân bi'l-kazâ'i ve'l-kader 'alâ tarîkati Ehli's-sünne ve'l-eser* ile *İthfâ'u'l-aĥfiyâ' bi-risâleti'l-enbiyâ'* adlı iki risâlesinde yer verilen görüşlerin eleştirisidir. 12. *er-Reddû'l-kavî 'ale'r-Rifâ'i ve'l-mechûl ve İbn 'Alevî ve beyâni aĥtâ'ihim fi'l-mevlidü'n-nebevî* (Riyad 1403/1983). Yûsuf b. Hâşim er-Rifâî'nin Küveyt'teki *es-Siyâse* gazetesinde (sy. 4859, 12 Rebûlevvel 1402; sy. 4870, 22 Rebûlevvel 1402)

Abdülazîz b. Bâz'ın mevlid-i nebevîyi yasaklayan fetvasını ve kadınların otomobil kullanmasına karşı çıkanları eleştirdiği yazısındaki fikirler ile Muhammed b. Alevî el-Mâlikî'nin *ez-Zehâ'irü'l-Muĥammediyye* adlı eserinde mevlidle ilgili görüşlerine, yine Küveyt'te çıkan *el-Müctema'* dergisinde (sy. 559, 08 Rebûlâhir 1402) "el-Mevlidü'n-nebevî" başlığıyla yayımlanan imzasız yazıdaki görüşlere yönelik bir reddiyedir. 13. *Taĥzîrû'l-ümmeti'l-İslâmiyye mine'l-muĥdeşâti'lletî de'at ileyhâ Nedvetü'l-ehilleti'l-Küveytiyye* (Riyad 1403). Müellif bu risâlesinde Küveyt'te 21-23 Receb 1409 (22-24 Şubat 1989) tarihinde gerçekleşen "Nedvetü'l-ehille ve'l-mevâķit ve't-takniyyâti'l-felekiyye" adlı ilmi toplantıda hilâlin astronomik hesaplara göre belirlenmesini tavsiye eden kararları eleştirir. 14. *er-Reddû'l-kavîm 'ale'l-mücrimi'l-eşîm* (Riyad 1403/1983). Sahâbe ve tâbiine hücum eden, Buhârî'nin *eş-Şaĥîh*'inde 120 kadar hadisin İsrâiliyat'tan olduğunu ileri süren ve diğer bazı sahih hadislere de eleştiriler yönelten Seyyid Sâlih Ebû Bekir'in *el-Aĥvâ'u'l-Kur'âniyye fi'ktisâhi'l-eĥâdişi'l-İsrâ'iliyye ve tathîri'l-Buĥârî minhâ* adlı eserine reddiyedir. 15. *el-İĥticâc bi'l-eser 'alâ men enkere'l-Mehdî el-muntazar* (Riyad 1403/1983; Büreyde 1406). Katar mahkemeleri başkanı Abdullah b. Zeyd b. Mahmûd'un mehdî hakkındaki hadislerin uydurma, mehdînin geleceği fikrinin bir hurafeden ibaret olduğunu söylediği *Lâ Mehdî yuntazar ba'de'r-Resûl Muĥammed ĥayri'l-beşer* adlı risâlesine reddiyedir. 16. *İĥâmetü'l-burhân fi'r-red 'alâ men enkere ĥurûce'l-mehdî ve'd-deccâl ve nüzûle'l-mesîĥ fi âĥiri'l-zamân* (Riyad 1405). Abdülkerîm el-Hatîb'in *el-Müslimûn* dergisinde yayımlanan, mehdîyi, deccâli ve Hz. İsa'nın nüzûlünü kabul etmeyen yazısından dolayı kaleme alınmıştır. 17. *es-Sirâcü'l-vehhâc li-maĥvi ebâ'ili's-Şelebî fi'l-isrâ' ve'l-mi'rac* (Riyad 1406/1985). Kahire Üniversitesi öğretim üyesi Ahmed Şelebî'nin "el-Mektebetü'l-İslâmiyye el-muşavvere li-küllî a'mâr" serisinin üçüncü kitabı olan ve isrâ ile mi'racı kabul etmeyen eserine karşı yazılmıştır. 18. *er-Red 'ale'l-kâtibi'l-meftûn* (Riyad 1407/1987). *en-Nedve* gazetesinde yayımlanan (sy. 7845, 2 Rebûlâhir 1405), ölü evi sahiplerinin tâziye için gelenlere yemek hazırlamasını ve mevlid kutlamalarını doğru bulmayan bazı cami hatiplerini eleştiren bir yazıya reddiyedir. 19. *eş-Şârimü'l-bettâr li'l-ichâzi 'alâ men ĥâlefe'l-*

Kitâbe ve's-Sünnete ve'l-icmâc ve'l-âsar (Riyad 1408). İbrâhim b. Abdullah b. Nâsir'in faiz yasağını Câhiliye ribâsıyla yorumlayarak bankacılık muamelelerini câiz gördüğü *Mevkûfû's-şerî'ati'l-İslâmiyye mine'l-meşarîf* adlı eserine reddiye-dir. **20.** *Tahrîmü't-taşvîr ve'r-red 'alâ men ebâhahû* (1410, elektronik kitap). Eserde, *Ukâz* gazetesinde yayımlanan (sy. 8111, 11 Safer 1409) ve resim yapmanın mubah olduğunu ileri süren yedi ilim adamına ait yazıya reddiye olup bu kitapta resim yapmanın ve fotoğraf çektiğinin haram olduğu ileri sürülmektedir. **21.** *el-Kavlü'l-belîğ fi't-tahzîr min Cemâ'ati't-teblîğ* (Riyad 1414/1993). Müellifin bid'at ve dalâlet ehli olarak nitelediği Hindistan'daki Cemâat-i Teblîğ'in görüşlerini eleştirdiği bir eserdir.

Tüveycirî'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *İ'lânü'n-nekir 'ale'l-meftûnîne bi't-taşvîr* (Riyad 1382), *ed-Delâ'ilü'l-vâzîhât 'alâ tahrîmü'l-müskirât ve'l-müfettirât* (Riyad 1386), *İthâfû'l-cemâ'a bimâ câ'e fi'l-fiten ve'l-melâhim ve eş-râti's-sâ'a* (I-II, Riyad 1394-1396; I-III, Riyad 1414), *Tenbihü'l-ihvân 'ale'l-ahtâ'i fi mes'eleti halkı'l-Kur'ân* (Riyad 1403, 1404), *İşbâtü'uluvvillâh ve mübâyene-tihî li-halkihî ve'r-red 'alâ men ze'ame enne ma'ryyete'llâhi li'l-halkı zâtıyyetün* (Riyad 1405/1985), *el-İcâbetü'l-celiyye 'ale'l-es'ileti'l-Küveytiyye* (Riyad 1406), *er-Red 'alâ men ecâze tehzîbe'l-lîhye* (Riyad 1406), *Akîdetü ehli'l-îmân fi halkı Âdeme 'alâ şûreti'r-rahmân* (Riyad 1409/1989), *Kavâtî'u'l-edille fi'r-red 'alâ men 'avvele'l-hisâbe fi'l-ehille* (Riyad 1409), *Kitâbü'r-Rü'yâ* (Riyad 1412), *Tağlîzû'l-melâm 'ale'l-müteserri'îne ile'l-fütyâ ve tağyîri'l-aḥkâm* (Riyad 1413), *Tuḥfetü'l-iḥvân bimâ câ'e fi'l-müvâlât ve'l-mu'âdât ve'l-ḥubbî ve'l-buğzî ve'l-hicrân* (Riyad 1429/2008).

BİBLİYOGRAFYA :

İbrâhim b. Muhammed b. Nâsir es-Seyf, *el-Mübtede' ve'l-ḥaber li-'ulemâ' fi'l-ḥarnî'r-râbi' aşer* (nşr. Hassân b. İbrâhim es-Seyf), Riyad 1426/2005, I, 334-344; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Delîlül-mü'ellefti'l-İslâmiyye fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye: 1400-1409*, Riyad 1413/1993, s. 148, 231, 248, 326, 340, 350, 359, 367, 428; a.mlf., *Tekmilâtü Mu'cemî'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 166-169; a.mlf., *Teimmetü'l-A'âm*, Beyrut 1418/1998, I, 154-156; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşirîn: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, I, 200; Ahmed el-Alâvine, *Zeylül-A'âm*, Cidde 1418/1998, s. 76; a.mlf., *et-Tezyil ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemî'l-mü'ellifin*, Cidde 1423/2002, s. 94; Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, *el-Medḥalü'l-mufaşşal ilâ fıkhî'l-İmâm Ahmed b. Ḥanbel*, Riyad 1417/1997, II, 618, 833, 886, 918,

1019, 1067, 1089; a.mlf., *'Ulemâ'ü'l-Ḥanâbile*, Demmâm 1422, s. 496; Abdullah b. Abdurrahman Âlû Bessâm, *'Ulemâ'ü Necd ḥilâle semâniyyete kurûn*, Riyad 1419/1998, II, 141-145; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'âm*, Beyrut 1999, s. 84-85; Abdullah b. Muhammed b. Ahmed et-Tarîkî, *Mu'cemü muşannefâti'l-Ḥanâbile*, Riyad 1422/2001, VII, 278-290; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî, *Mu'cemü'l-me'âcim ve'l-meş-yeḥât ve'l-feḥâris ve'l-berâmic ve'l-esbât*, Riyad 1423/2002, III, 76-77; a.mlf., *İḥdül-cevher fi 'ulemâ'ir-rub'î'l-evvel mine'l-ḥarnî'l-ḥâmis aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 1804-1806; S. Lacroix, *Zemenü's-şahve: el-Ḥarekâtü'l-İslâmiyyetü'l-mu'âşira fi's-Su'ûdiyye* (trc. Abdülhak ez-Zemmûrî), Beyrut 2012, s. 145-146, 227, 238, 243, 250; Heysem el-Haddâd, "Vefâtü's-Şeyḥ Ḥammûd et-Tüveycirî", *el-Beyân*, sy. 60, London 1413/1993, s. 98-100. AHMET ÖZEL

TYAN, Émile (1901-1977)

Lübnanlı hukukçu, siyasetçi
ve şarkiyatçı.

Beyrut'ta hıristiyan Mârûnî bir aile içinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğreniminin ardından buradaki Saint Joseph Üniversitesinde hukuk okudu. Lisans üstü öğrenimi için gittiği Lyon Üniversitesi Hukuk Fakültesinde *Le système de la responsabilité délictuelle en droit musulman* adlı teziyle 1926'da doktor unvanını aldı. Daha sonra Beyrut'a dönerek Saint Joseph Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ders vermeye başladı. Hocalığının yanı sıra Lübnan'ın Fransa'dan bağımsızlığı için verilen mücadelede ve Lübnan'da kanunların hazırlanmasında etkin rol oynadı, yargı organlarının çeşitli kademelerinde görevler üstlendi. Temyiz Mahkemesi üyeliğine getirildi ve bu kurumun ilk başkanlığını yaptı. 1948'de Yüksek Yargı Konseyi Meclisi başkanlığına tayin edildi. Temmuz 1949'da, Lübnanlı muhalif siyasetçilerden Antûn Saâde'nin askerî mahkemede yargılanıp hemen idam edilmesini onaylamadığı için bu görevinden istifa etti ve Hukuk Fakültesindeki derslerine devam etti. Bir taraftan da çok ses getiren İslâm siyaset ve hukuk kurumlarıyla ilgili eserlerini kaleme aldı. Ayrıca çalkantılı bir dönem geçiren ve bağımsızlığını yeni kazanmış olan Lübnan'da siyasetle yakından ilgilendi. 1958'deki siyasî kriz sırasında adı cumhurbaşkanlığı adayları arasında geçti. 25 Temmuz 1965 – 9 Nisan 1966 tarihleri arasında Reşid Kerâmî'nin başbakanlığındaki kabinede adalet bakanı olarak görev yaptı. 1997'de Beyrut Saint Joseph Üniversitesi Hukuk ve Siyaset Bilimleri Fakültesine bağlı Centre d'Etudes des

Émile
Tyan

Droits du Monde Arabe (Arap Dünyası Hukuk Araştırmaları Merkezi) tarafından hukuk alanında yapılan çalışmalara verilmek üzere Émile Tyan ödülü ihdas edilmiştir (<http://www.cedroma.usj.edu.lb/pdf/Prix/Regtyan.pdf>).

Levanten bir müsteşrik olan Tyan, gerek İslâm hukukunun temel kavramları gerekse modern hukuk hakkındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Onun özellikle *Histoire de l'organisation judiciaire en pays d'Islam, institutions du droit public musulman* ve *Le notariat et le régime de la preuve par écrit dans la pratique du droit musulman* başlıklı eserleri İslâm hukuku, hilâfet ve kadılık müesseseleri alanında yapılan çalışmalarda temel başvuru eserleri haline gelmiştir. Tyan'ın da İslâm hukukunun gelişimi, yapısı ve genel hükümleriyle ilgili araştırmalarında birçok şarkiyatçının yaklaşımını sürdürdüğü görülmektedir. Bu yaklaşımda İslâm hukukunun ortaya çıkışı ve gelişmesindeki özgünlüğü görmezden gelme hâkimdir. Tyan'a göre de İslâm hukuku Bizans ve İran düşüncesinin etkisi altında gelişmiş bir sistem olup devlet sistemi otokratiktir. Hükûmdar yargı başta olmak üzere bütün gücü kendi elinde toplamıştır (*Institutions*, I, 392-393). Kadılar esas itibarıyla ya halifenin ya da valinin nâibi konumundadır ve bağımsız bir pozisyona sahip değildir. Siyasetçiler ise bunun aksine fıkıhtan bağımsız otonom bir yapı oluşturmuşlardır. Kadılık kadılık müessesesi, Abbâsî Devleti'nin Bermekiler zamanında eski Sâsânîler'den aldığı idarî sistemlerden biridir. Émile Tyan'ın İslâm hukuk tarihiyle ilgili olarak ileri sürdüğü çeşitli iddialar bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir ve bunlara cevap verilmiştir (*Zâfir el-Kâsimî*, II, 450-466; Khaleel Mohammed, bk. bibl.).

Eserleri: *Le système de la responsabilité délictuelle, en droit musulman* (Beyrouth 1926, doktora tezidir), *Histoire*